

سیری در ادبیات ایتالیا

○ شهلا انتظاریان

داستان‌هایی هم‌چون قصه‌های فدروس (phaderus)، افسانه‌های اوید (ovid) و ماجراهای اینیاس (Aeneas) که قرن‌هاست کودکان آن‌ها را می‌خوانند، از ایتالیا سرچشمه گرفته است. اسطوره‌های مسیحیان قرون وسطی که توسط جاکوپودا واراچینی (Jacopoda Varagine) جمع‌آوری شد و رمان‌های سلحشورانه، پس از این داستان‌ها قرار دارند. از قرن شانزدهم به بعد، بسیاری از منابع شفاهی عامیانه که شاید ویژه کودکان به شمار می‌رفتند، الهام بخش داستان‌نویسانی هم‌چون استرپارولا (straparola) با کتاب شب‌های دلپذیر (pleasant Nights) و یا گالیو سزارکروس (Giulio Cesare Croce) یا کتاب حقه‌های زیرکانه برتولو (The very Subtle Tricks of Bertoldo) بوده‌اند.

داستان‌هایی هم‌چون قصه‌های فدروس (phaderus)، افسانه‌های اوید (ovid) و ماجراهای اینیاس (Aeneas) که قرن‌هاست کودکان آن‌ها را می‌خوانند، از ایتالیا سرچشمه گرفته است. اسطوره‌های مسیحیان قرون وسطی که توسط جاکوپودا واراچینی (Jacopoda Varagine) جمع‌آوری شد و رمان‌های سلحشورانه، پس از این داستان‌ها قرار دارند. از قرن شانزدهم به بعد، بسیاری از منابع شفاهی عامیانه که شاید ویژه کودکان به شمار می‌رفتند، الهام بخش داستان‌نویسانی هم‌چون استرپارولا (straparola) با کتاب شب‌های دلپذیر (pleasant Nights) و یا گالیو سزارکروس (Giulio Cesare Croce) یا کتاب حقه‌های زیرکانه برتولو (The very Subtle Tricks of Bertoldo) بوده‌اند.

قصه‌ها یا چگونه دختران کوچک را سرگرم سازیم (۱۶۳۶-۱۶۳۴) (The Tale of the Tales, or How to Entertain Little Girls)، مجموعه داستانی نوشته گیاماتیستا باسیل با گویش ناپلی است و از آن جایی که در این مجموعه، برای نخستین بار دختران کوچک نقش مهمی ایفا می‌کنند، اثری برجسته به شمار می‌رود؛ گرچه مانند قصه‌های پربانی پریولت (Perrault)، مختص مخاطبان بزرگسال است.

منتقدانی هم‌چون فانچولی و موناجی (۱۹۳۵) (Fanciulli and Monaci)، قصه‌های دلپذیر و آموزنده دومینیکو سورزی (Domenico Soresi) را نخستین اثر مکتوب شده کودکان می‌دانند. ذکر تاریخ آن، به دلیل معنای خاص (چند سال پس از «امیل») ژان ژاک روسو نوشته شده حائز اهمیت است؛ زیرا این کتاب‌ها بدون شک مدیون گسترش افکار آزدیخواهانه‌ای هستند که وارد ایتالیا گردیده و آشکارا کودکان را هدف قرار داده‌اند. این کتاب‌ها حاوی داستان‌هایی از دوران کودکی اشخاص مشهور، اعمال قهرمانانه برگرفته از تاریخ، قصه‌هایی (مانند نمونه‌هایی چون ونتیان گاسپارو و کارلو گاتزی (Venetians Gasparo and Carlo Gozzi)) که در مجموعه برادران گریم می‌بینیم) و غیره هستند.

در نیمه اول قرن نوزدهم، نفرت از اطریشی‌ها و بوربن‌ها از یک طرف و تحسین ناپلی‌ها از طرف دیگر، موجب گسترش دیدگاه میهن پرستی گردید و موج فزاینده رمانتیسیسم را به عقب راند.

فعالان مبارزه با بی‌سوادی (که در آن زمان، سه چهارم جمعیت کشور را تشکیل می‌دادند)، به ضرورت مطالعه ادبیات در مدارس پی بردند. از این رو، برای تشویق تولید کتاب‌های کودکان، مسابقاتی برگزار گردید و قول‌های جوایزی داده شد.

لویجی الساندرو پاراویچینی (۱۷۹۹-۱۸۸۰) (parravicini)

هم‌چون سراسر اروپا، عصر طلایی ادبیات کودک ایتالیا، نیمه دوم قرن نوزدهم بود. رویدادی که به دلیل دستاوردهای سال ۱۸۶۰، یعنی اتحاد ملی و برقراری ایالتی مستقل از کلیسا، حائز اهمیت است. استفاده هر چه بیشتر از زبان ملی، در دستور کار نهادها و به خصوص مدارس قرار گرفت (تحصیل در چارچوب قانون کاساتی ۱۸۵۹ درآمد) تا با این کار، احساس مسئولیت شهروندان و خودآگاهی آنان افزایش یابد.

پدید آمدن دو شاهکار ادبیات کودک ایتالیا، یعنی پینوکیوی کلودی (۱۸۸۳) ادموندو دی آمیسسی (۱۸۸۶) (Edmondo De Amicis) در این دوره، تصادفی نیست. این دو اثر به طور هم زمان و در فلورانس و تورین که به ترتیب اولین پایتخت‌های ایتالیا هستند، خلق گردیدند.

کارلو لورنزینی (carlo Lorenzini) ملقب به کلودی (۱۸۹۰-۱۸۲۶)، جمهوری خواه و ضدروحانی افراطی، روزنامه‌نویس و رساله‌نویسی بسیار مستعد در زمینه تألیف نمایش‌نامه‌های کمدی و قصه‌های کوتاه با شخصیت‌های محدود بود. وی علاوه بر تألیف، قصه‌های پریولت را ترجمه و در سال ۱۸۷۶ جیانتینو را که بازنوشته اثر کلاسیک پاراویچینی است، منتشر کرد. وی اولین بخش از داستان یک عروسک (A puppet's story) را به فریدیناندو مارتینی (Ferdinando Martini)، ناشر نشریه‌ای جدید برای کودکان، به نام تحویل داد. لورنزی مدتی از ماجراهای پینوکیو دست کشید و آن را نیمه کاره رها کرد، ولی موفقیت حاصل از خلق این اثر، وی را ملزم گردانید به عروسک زندگی دوباره ببخشد و با پایانی خوش، قصه را به تمام کند.

این داستان در سال ۱۸۸۲، توسط فلیچه پاچی منتشر گردید. نخستین تصویرگران آن به ترتیب انریکو مازانتی (Enrico Mazzanti)

و سپس کارلو کیوستری (Caelo chiostri) بودند. پینوکو مظهر سرکشی و شورش علیه نظام سنتی، به زبان توسکانی سخن می‌گفت. این زبان که گویش‌های مختلف در بین دانش‌آموزان پرتعداد ایتالیا را در خود جای داده، به زبان استاندارد ایتالیایی‌ها تبدیل شد.

مضامین قدیمی، در ادبیات کودک و نوجوان ایتالیا تکرار شده‌اند؛ داستان‌هایی درباره نهنگ و پسر سخاوتمند، حیوانات سخنگو، انسان‌هایی که خود را اسباب خنده و تفریح دیگران می‌سازند، The land of Cockaigne و... علاوه بر این‌ها، قرن‌هاست که نمایش‌های عروسکی، در سرتاسر شبه جزیره، موجبات سرگرمی عموم را فراهم می‌سازد؛ حتی در میان نخبگان جامعه (گواه این امر صدور پیوسته مجموعه‌ها و شهرت جهانی انواع عروسک‌های

عصر طلایی ادبیات کودک ایتالیا،

نیمه دوم قرن نوزدهم بود.

رویدادی که به دلیل دستاوردهای سال ۱۸۶۰،

یعنی اتحاد ملی و برقراری ایالتی مستقل از کلیسا،

حائز اهمیت است. استفاده هر چه بیشتر از

زبان ملی، در دستور کار نهادها و به خصوص

مدارس قرار گرفت (تحصیل در چارچوب

قانون کاساتی ۱۸۵۹ قرار گرفت)

تا با این کار، احساس مسئولیت شهروندان و

خودآگاهی آنان افزایش یابد

در سال ۱۸۸۱، اولین روزنامه دختران، به نام کوردلیا (Cordelia)، آغاز به کار کرد. سپس در سال ۱۹۰۸، پیک کودکان (Corriere dei piccolli) عرضه گردید و نخستین کمیک استریپ‌ها را به همان شکل اولیه خود چاپ کرد که در تصاویر آن‌ها جایی برای نوشتن گفت‌وگوهای شخصیت‌ها نبود و در زیر تصاویر، متن به صورت اشعار هشت هجایی نوشته می‌شد (به دلیل داشتن ریتم مشخص، به راحتی قابل حفظ کردن بود) سرجیو توفانو (Sergio Tofano)، ملقب به استو (Sto)، خلاق‌ترین تصویرگر این دوره، با تصویرگری ماجراهای آقای بونا و نتورا میلیونر شد.

با فرارسیدن قرن صنعت، نویسندگان لازم دانستند به تک تک ویژگی‌های خاص این دوره بپردازند. امیلیو سالجری (Emilio Salgari) (۱۸۶۱-۱۹۱۱)، تحت تأثیر ژول ورن، طرح‌هایی شگفت‌انگیز آفرید؛ به خصوص مجموعه جنگل سیاه با قهرمانی به نام ساندوکان (Sandokan)، از موفقیت چشمگیری برخوردار گردید. گو این‌که نویسنده آن، به دلیل گرفتاری‌های ناشی از بدهی به ناشران غارتگر، اقدام به خودکشی کرد. در این دوره، انواع ژانرها وارد صحنه شد؛ از ایثار رمانتی سیستی در «داستان یک بلورساز کوچک»، نوشته الیمپیا دی گاسپیری (olimpia De Gasperi) گرفته تا فولکلورهای جمع‌آوری شده و بازنویسی از داستان‌های شفاهی و آیین‌های محلی (Costantino Nigra for Piedmont, Giuseppe pitre for Sicily) با این حال، نویسندگان حرفه‌ای بهتر دیدند شخصیت‌های جدیدی خلق کنند که برای کودکان آشنا تر باشند. وامبا (Luigi Vamba Bertelli, ۱۸۶۰-۱۹۲۰)، خاطرات کودک سرکشی را منتشر کرد به نام خاطرات جیان بوراسکا (۱۹۱۲) (Gian Burrasca's Dairy) و تصویرگری آن را نیز خود انجام داد. برخلاف کور، شکردهای جیان بوراسکا ساده‌لوحانه و سرگرم‌کننده است و تصویر رمانتیکی کودک خوب را خدشه‌دار می‌سازد.

فاشیسم خواهان ترویج و حمایت گسترده از خود بود (۱۹۲۵ Cannistrara) و با چنین هدفی، به صورت فعال در ترویج ادبیات کودک فعالیت کرد. پیامد این امر، انتشار روزنامه جوانان فاشیست (The Young Fascist paper) و به روی پرده آمدن داستان‌هایی درباره فرقه، زندگی و آیین شبه نظامی است که پیشگامان ادبیات، مهر تأیید بر آن‌ها زدند (۱۹۳۹ Marinetti).

افرادی هم‌چون ریسر جیمنتو (Risorgimento) که به دوران بعد از جنگ تعلق دارند و هم‌چنین جنبش فاشیسم، باعث رشد ادبیات کودک در ایتالیا شدند. در مورد آن‌چه کودکان باید بخوانند، دو دیدگاه متفاوت شکل گرفت (این مسئله برای مهم‌ترین ناشر ادبیات عمومی، ایناودی (Einaudi) هم طرح گردید.

در یک جبهه واقع‌گرایان قرار گرفتند که تیپ‌های خلق شده توسط ایشان، از قهرمانان طبقه کارگر بودند و در دیگر سو، افرادی با حساسیت بیشتر نسبت به میراث فرهنگی و عوام که به فانتزی، تخیل و روایت روی آوردند. به طور خاص، می‌توان از ایتالوکالوینو (Italo Calvino) نام برد که به گردآوری و انتشار مجموعه قصه‌هایی اقدام کرد و حتی خود نیز چندین قصه نوشت؛ از جمله مارکووالدو (Marcovalvo) و یا کاسمو کومیک (کمدی کیهانی) (Cosmicomiche) که جزو ادبیات کلاسیک کودکان گردید. جیانی روداری (Gianni Rodari) که گرایشات کمونیستی‌اش آشکار است، در پی تلاش برای پیوند میان دو نیروی متقابل، کتاب «گرامر خیال‌پردازی» (Grammatica della fantasia) را در سال ۱۹۳۷، به رشته تحریر درآورد. این کتاب، ضمن آن که دربردارنده اشعار کودکانه، داستان و اشعاری در زمینه توجه به کارهای دستی است، به اتحاد طبقاتی و تحقق آزادی نیز می‌پردازد.

در سال‌های دهه ۱۹۶۰، حتی کاتولیک‌ها نیز بر آن شدند نگرش خود نسبت به امر تحصیل را مورد بررسی مجدد قرار دهند. چنان که در کتاب نامه به یک معلم (Lettera ad una perofessoressa)، نوشته دون

پانچ و دلکها (Punches and Harlequins) به سراسر اروپاست که همگی به قرن هفدهم بازمی‌گردند.

کور، خاطرات پسری است که وارد مدرسه راهنمایی می‌شود و در می‌یابد که میان اشخاص، به عنوان افرادی مستقل و شرایط اجتماعی آنان، تفاوت‌های اساسی وجود دارد؛ فاصله‌ای قابل توجه که می‌تواند پلی باشد برای اتحاد بشر و حس تعلق به یک فرهنگ یا کشور. او مدرسه را مسئول تمامی این‌ها می‌داند. سهم ادموندو دی آمیسس (۱۸۴۶-۱۹۰۸) (Edmondo De Amicis) جامعه‌شناس سرسخت، در کار ترویج و تشویق مطالعه، بیش از سایر افراد و مؤسسات دست اندرکار این مهم است. در فاصله میان انتشار رمان وی و آغاز جنگ جهانی اول، در حدود یک میلیون نسخه از آن به فروش رفت. این امر، مانند یک معجزه، باعث تقویت انتشارات سراسر کشور گردید. انتشاراتی هم‌چون پاراویا (Paravia) در تورین؛ تروس، هویلی و والاردی (Treves, Hoepli, Vallardi) در میلان؛ سالانی (Salani) در فلورانس و ساندرون (Sandron) در پالرمو. علاوه بر آن، تعداد نشریات کودکان نیز به شدت افزایش یافت.

میلانی (۱۹۶۷) (Don Milani)، حمله به حق‌کشی‌ها و دیکتاتوری روش‌های آموزشی طبقات متوسط را شاهد هستیم. در سال ۱۹۶۸ تمامی این موضوعات مورد توجه و استقبال عامه قرار گرفت و گسترش آن موجب بروز تغییراتی اساسی در ادبیات کودک دهه‌های بعد گردید. جنبش آزادی زنان (فمینیسم)، با انتشار آثاری از جمله (Dalla parte delle bambine)، نوشته النا جیانینی بلوتی (Elena Gianini Belotti)، گام‌هایی در زمینه تغییر کلیشه‌های جنسیت برداشت.

در حال حاضر، کم‌تر از نیمی از تولیدات کتاب ایتالیا، به گلچینی از کتاب‌های ملی اختصاص دارد (Li.B.eR. ۱۹۹۳) و هنوز مقدار قابل توجهی متن مربوط به فرهنگ و ادبیات کودکان وارد بازار ایتالیا می‌شود.

در حال حاضر،

کم‌تر از نیمی از تولیدات کتاب ایتالیا،

به گلچینی از کتاب‌های ملی اختصاص دارد.

(Li.B.eR 1993) و هنوز مقدار قابل توجهی متن

مربوط به فرهنگ و ادبیات کودکان

وارد بازار ایتالیا می‌شود.

این امر به دلیل فاصله شمال و جنوب،

کمبودهای ناشی از بحران چاپ و ادبیات سنتی غنی

و زبان غیرقابل ترجمه و هم‌چنین در اختلاف میان

روش Laissez-faire در زمینه ارتباطات و

بحث‌های اخلاقی و ایدئولوژیکی

در حیطه نقد است

این امر به دلیل فاصله شمال و جنوب، کمبودهای ناشی از بحران چاپ و ادبیات سنتی غنی و زبان غیرقابل ترجمه و هم‌چنین در اختلاف میان روش Laissez-faire در زمینه ارتباطات و بحث‌های اخلاقی و ایدئولوژیکی در حیطه نقد است. به هیچ وجه تصادفی نیست که در وسایل ارتباط جمعی هم‌چون سینما (از نئورئالیسم کودکان گرفته تا تمامی تولیدات لوئیجی کومینچینی (Luigi Comencini) و کمیک استریپ‌ها (از جاکووبیتی و آلتان (Jacovitti and Altan) گرفته تا محصولات بوندلی (Bondelli)، اصلی‌ترین موضوعات به کودکان اختصاص دارد.

برگزاری نمایشگاه سالانه کتاب کودکان در بولونیا و گنجاندن ادبیات کودک در رشته‌های دانشگاهی، از سایر نشانه‌های مهم و دلگرم‌کننده است که پیامد آن به میدان آمدن نویسندگان جوان و مشتاقی هم‌چون روبرتو پیومینی (Roberto Piumini) و یا طنزپردازانی هم‌چون بیانکو پیتزورنو (Bianca Pitzorno) است که قهرمان زن جنگجو و خنده‌داری در کتاب داستان شگفت‌انگیز لاونیا (L'incredibile storia di Lavinia) خلق کرده است.

